

APROXIMACIÓ PANORÀMICA A L'OBRA DE BERNAT CAPÓ

Tomàs Llopis

I HEM DE FER CAS AL TÍTOL D'AQUESTA INTERVENCIÓ, una “aproximació panoràmica a l’obra”, qui els parla se sent incitat, en primer lloc, a entendre la paraula “obra” en el sentit més ampli de la seua accepció: “aplicació i resultat de l'aplicació de l'activitat humana a un fi”, més endavant acararem un sentit més restringit del vocable, referit a la producció literària. Ha de ser així perquè parlar de Bernat

Capó, de manera “panoràmica” és parlar d’un home que ha sabut conju-
gar sempre els dos aspectes als quals m’he referit anteriorment, sempre referits a un fi ben determinat, com veurem.

Vicent Ventura va definir Bernat Capó com “un eix de fidelitats”. I no s’equivocava, gens, quan ho deia. No puc, per tant negligir inicialment l’aspecte humà del personatge; un home fidel als seus amics, a la seua actuació cívica, a la seua obra literària i tot això perquè ha sabut ser fidel, sobretot, a si mateix, tal com diu en un conegut autoretrat literari seu que acaba dient: “Té també el costum de fer favors, d’ajudar els semblants i ho fa sense tenir en compte les guitzes que va rebent al llarg del camí. Ja és massa major per a canviar i, a més, tampoc ho vol fer. És així i així morirà. Ara bé, com més tard millor perquè és d’aquells que pensen que quan s’acaba, s’ha acabat.”

Començaré, doncs, fent alguns comentaris sobre el personatge, continuaré reflexionant sobre les seues relacions amistoses, per bé que en aquest punt seré volgudament breu perquè el capítol d’amistats és inacabable en el cas que ens ocupa, repassaré alguns trets eloqüents de l’activista cultural i esmentaré, finalment, alguns moments de la seua trajectòria com a periodista i escriptor.

El personatge

En primer lloc, doncs, ja ho diu Vicent Ventura, cal destacar la fidelitat de Capó a Teulada i sobretot a Benissa com una constant en la seua vida. Crec que això li ve de família per via directa. Son pare fou alcalde socialista de Benissa entre els anys 1937 i 39 i represaliat i empresonat durant els anys següents a la contesa bèl·lica fins a 1945. En aquells anys, destaca la figura abnegada de Dolores Garcia, la mare, que va lluitar contra totes les adversitats i va poder fer, cosa poc habitual a l'època, que el fill estudiés primer a Benissa i després a les Escoles Pies de València i fins i que tastés la Universitat. Aquests fets, segurament, degueren conformar la seua personalitat. Ell va comprovar els esforços de la mare, les humiliacions que la repressió política de la llarga postguerra van imposar al seu pare i el dolor de tots dos. Per tot això, i per pròpia convicció, Bernat és un socialista de tota la vida, sense fissures, i un republicà de pedra picada i un agnòstic ben declarat. En això no ha canviat gens al llarg de la seua vida. Pere Tur, que coneix a fons Bernat Capó, afirma que ha passat molts anys reivindicant la dignitat segrestada de Tomàs Capó. Però potser ho ha fet sense dir-ho, projectant la seua figura en ell mateix, en la seua pròpia dignitat guanyada a força de coherència i de treball, a força de preservar l'essència d'aquella ideologia i d'aquelles actuacions que van portar un home, injustament com tants altres, a la presó.

Per tant, li falta un darrer apel·latiu que dissortadament s'està perdent al nostre país i que ell, òbviament, no s'aplicaria mai per bé que l'ha definit ben clarament al segon volum del seu *Costumari*, però que, si m'ho permeten, gosaré pronunciar ací: Bernat Capó és, probablement a causa de la seua qualitat humana, un "home bo", aquell que sap mediar en els conflictes gràcies a una autoritat moral reconeguda tant per les dretes civilitzades com per les esquerres, també civilitzades del seu poble. Al llarg dels darrers vint-i-cinc anys, costaria de trobar un home que haja estat cridat tantes vegades pels successius i diversos governs municipals per a intervenir en assumptes "delicats", quan l'entesa es feia difícil, quan ha calgut tirar endavant un projecte de progrés –en el millor sentit de la paraula– per al seu poble i per al nostre país, quan ha calgut, i això és molt difícil, superar els personalismes o els interessos d'un partit o de més d'un, o d'una tendència, i tot això, cal recordar-ho, sense renunciar a les seues conviccions polítiques o ideològiques. Ja sé que dir-ho a Benissa resulta una obvietat, però ací, mane qui mane, Bernat Capó és sempre un referent que cal tenir en compte i l'hi tenen. I ell no ha negat mai un consell, una paraula de concòrdia o una crida a l'ordre quan ha calgut. Però

si parle de qüestions estrictament municipals és per no parlar d'altres situacions més íntimes en què ha sabut escoltar i ajudar sense demanar a canvi res que no fos l'amistat franca i recíproca.

Les fidelitats, els amics

I aquestes darreres reflexions em porten al segon punt de la meua intervenció, al que feia referència a la fidelitat als seus amics. Els havia anunciat que en això seré molt breu i ho seré. Bastarà que els diga que he tingut la sort de participar o de ser testimoni, com altres persones, de múltiples actes al voltant d'aquest senyor: presentacions de llibres, homenatges, conferències, sopars, premis literaris, el que fos. Sempre, sense distincions del motiu o de l'abast de l'acte, el local ha estat de gom a gom. Bernat Capó té una gran capacitat de convocatòria. A força de no trair mai els amics se n'ha guanyat tants que sovint no han cabut a les sales –no diré que la seua franquesa no li n'haja fet perdre, però això forma part de la naturalesa humana–; certament Bernat genera una rara barreja d'admiració, de respecte i d'estimació fora del comú. Recorde, i només és un exemple, la presentació del seu llibre *On ets Gigi?* l'any 1991. La gran Sala d'actes de la Casa de la Cultura de Benissa estava plena a vessar. I només era la presentació d'un llibre, un acte al qual sols solen acudir els amics, i no he sentit cap presentació amb uns aplaudiments més emocionats i intensos del públic cap a un escriptor. Però també ara em ve al cap el dia en què Capó va ser nomenat fill predilecte de Benissa i va donar nom a la Biblioteca Municipal. Aquell dia hi havia un poble disposat a participar en un homenatge merescut. Un poble que igualment va rebre amb alegria la notícia que el nostre escriptor havia estat distingit amb el Premi Vicent Ventura.

M'adone que estic parlant més aviat de la fidelitat dels amics cap a Bernat que no pas de la de Bernat cap als seus amics. També n'ha tingut d'infidels com és natural, però ell, a pesar de tot, s'ha resistit a perdre'ls. Crec que l'amistat necessita còmplices i ell és el pal de paller d'una àmplia complicitat per a teixir una gran xarxa de bones relacions en tots els àmbits més enllà dels estrictament locals o comarcals i de la qual ens beneficiem a tothora.

Sense aquesta xarxa i la seua tenacitat, Capó no hauria pogut mai construir una trajectòria tan rica d'activisme cultural. Les persones com ell, que tenen la passió per escriure, no de qualsevol cosa sinó, com diu Vicent Ventura a propòsit de Bernat Capó, del seu poble com a eix temàtic, entenen aquest àmbit pròxim com una part d'ells mateixos i s'hi

projecten a través de tot el que fan. Per això equilibren harmoniosament l'estimació per la seua obra i el desig de construir, entre tots, un món, un país, un poble, millor. Dit d'una altra manera, substitueixen la vanitat i l'egoisme per l'alegria de compartir llurs inquietuds amb la gent. Donen tanta importància al propi treball, literari o cívic, com al que fa qualsevol altra persona. Per això Capó, des de ben jove, ha participat activament en iniciatives cíviques que han contribuït a crear plataformes d'expressió i de convivència. Em referiré en primer lloc al setmanari satíric *El Garbell*, fundat per ell mateix l'any 1949, més o menys quan començava a col·laborar amb el periòdic *Levante* i compartia tertúlia amb Vicent Ventura, Joan Fuster, Josep Espasa i Josep Iborra. Van ser els anys de València, més o menys des de finals dels anys cinquanta fins a l'inici de la dècada dels setanta.

Benissa. Projectió cívica

Però la seua projecció cívica més important té lloc a Benissa, on s'instal·là definitivament l'any 1971. Ara fa vint-i-set anys, ell era Regidor de Cultura del seu poble, i juntament amb Pere Cabrera va fundar els Premis literaris "25 d'Abril, Vila de Benissa" que de llavors ençà es convoquen ininterrompudament i poden mostrar una àmplia nòmina de narradors, de poetes i d'investigadors que, gràcies a aquesta plataforma, han pogut publicar una primera obra o s'han consolidat en el seu camp de treball literari. No deu haver estat fàcil, la continuïtat d'uns premis literaris en un país tan estrany com el nostre, tan sotmès a maniobres poc explicables en matèria idiomàtica i literària. Crec que el secret de l'èxit, en aquest cas, és doble: per una part, ja hem al·ludit al pes del senyor Capó en la res pública benissenca, tot i que, cal aclarir-ho, ell no es presenta a les eleccions. Simplement n'harmonitza els resultats. La segona part del secret, al meu parer, és la d'haver conferit des del primer dia a la vida cultural del seu poble un tret aparentment tan senzill com la normalitat. Els "25 d'abril" es convoquen des de fa vint-i-set anys, com si fossen uns premis normals –que ja ho són– en uns Països Catalans "normals".

I per destacar una altra iniciativa de Bernat Capó, em referiré al periòdic mensual *El Poble de la Marina Alta*, fundat per ell mateix i per Pere Tur l'any 1986. Com a molts altres, em van convidar a participar-hi com a articulista i com molta altra gent vam fer les primeres armes en aquest camp gràcies al periòdic. Hi cabia tothom, historiadors, poetes, biòlegs, erudits, narradors, articulistes, fotògrafs i reporters vam participar en una aventura que va durar cinc o sis anys aproximadament –crec que el

foto­graf era gairebé sempre Pere Tur i bona part de les notícies, si no totes, també les escriuien Bernat i ell-. Tot un rècord. Vull dir en honor a la veritat, que la fidelitat dels lectors venia del fet que tenien al seu abast la informació de les coses pròximes, de la bona presència de la publicació i d'allò que ara reclamem insistentment: la pluralitat. Per als qui hi escriviem, *El poble* va ser una publicació entranyable que pagava les col·laboracions i que tancava l'exercici anual amb un sopar per a anunciant i col·laboradors, oficialment amb càrrec als beneficis. Però la crisi econòmica dels primers noranta es va emportar les nostres il·lusions. Quan Bernat i Pere ens van dir que ja no podien més i que havíem de tancar, vam intentar evitar-ho, però ja no va ser possible, *El Poble* eren Pere Tur i Bernat Capó, els altres només teníem el plaer d'ajudar-los. En nom de totes les persones que vam poder compartir aquella experiència, moltes gràcies.

Només de passada, citaré una antologia: *9 Narradors de la Marina*, publicada per aquells anys aprofitant un càrrec de Bernat en una entitat d'estalvi. Llavors ell va convidar uns quants narradors joves que ja s'havien estrenat de feia poc i se'n va inventar uns altres per a donar-nos l'oportunitat de debutar com a escriptors de ficció. Capó hi era, naturalment, però tots el vam reconèixer com al patriarca i l'ànima de l'empresa. De fet, ell no ho ha confessat mai, però no cal, l'objectiu de la iniciativa no era publicar "ell" un conte més, sinó animar els Pere Tur, Pepa Guardiola, Toni Prats, Carles Mulet i alguns més entre els quals em compte a escriure i publicar. Vist amb la perspectiva del temps, aquella invitació era alguna cosa més, era un bombó llaminer i alhora enverinat, era l'acceptació del compromís de forjar un col·lectiu de persones de la ploma a la Marina, una nova generació d'escriptors i escriptores compromesos amb el país.

Anys més tard, Bernat va trobar un llibret de Saramago, una edició ben feta d'un relat del Nobel portuguès, els beneficis de la qual havien d'anar a parar a una ONG o a un col·lectiu humà necessitat. Capó immediatament va pensar que nosaltres també podíem fer una cosa semblant. Aquesta vegada va acomboiar també artistes plàstics i fins i tot la MACMA i un editor a fi de garantir la qualitat, la venda i la distribució del producte. El resultat va ser *Un pont al sud* (2000), una antologia il·lustrada, que va tenir encara un any més de continuïtat amb altres autors i il·lustradors, destinada a ajudar el poble saharauí. No cal dir que el cas d'aquestes dues antologies explica ben bé el "fi" de l'obra de Bernat, no tancar-se en si mateix sinó fomentar el gust per la lectura i l'escriptura i, de retruc, contribuir a una obra social.

Encara, en aquest apartat, voldria citar els Premis Bernat Capó de Cultura Popular patrocinats per Edicions del Bullent i Bancaixa, uns premis ja consolidats que a l'empara del nom d'aquest il·lustre benissenc han tret a la llum obres de gran interès, i de difícil publicació en aquest món tan mercantilitzat, sobre diversos temes que podríem emmarcar, com diu la convocatòria, dins la denominació genèrica de "cultura popular". Però a més, cada any, els premis reuneixen en l'acte de lliurament no només gent molt diversa del món de la cultura en general sinó també, i cal valorar-ho en la seua justa mesura, alcaldes i regidors de tota la comarca de la Marina Alta, que és tant com dir de tots els partits que conformen el nostre actual ventall polític. Una fita més de cordialitat que porta la marca Bernat Capó i que contribueix decisivament a consolidar un fet que no sempre ha estat prou acceptat en el món de la política: que la cultura és patrimoni de tota la societat, governe qui governe.

I em deixe per al final d'aquest apartat una altra operació importantíssima anomenada "Els contes de la Biblioteca", la Bernat Capó de Benissa, és clar, que ell mateix va iniciar l'any 1988 amb la publicació d'un conte i un parell de condicions: la primera, que els xiquets i xiquetes d'educació infantil i primària de les escoles benissenques havien d'il·lustrar l'edició del text; la segona, que cada any, un escriptor del poble havia d'escriure un nou conte, el qual també ha de ser il·lustrat per alumnes de l'esmentat nivell educatiu. I així successivament fins que s'esgota la nòmina d'escriptors locals; llavors la Biblioteca anirà fent l'encàrrec a una ploma de la comarca i així anirà creixent la col·lecció fins aplegar en un futur més o menys llunyà a escriptores i escriptors del País Valencià i més endavant de tots els Països Catalans. El premi "*Importante*" concedit pel diari Informació el mateix any 98 a aquesta iniciativa és prou eloqüent perquè no calga estendre's més en aquest punt.

En conclusió, narradors incipients, poetes novells, periodistes més o menys vocacionals, artistes plàstics, fotògrafs, il·lustradors, impressors, gent del ram de la política o de l'empresa, de la mà de la de la cultura, xiquetes i xiquets, tothom, i ho dic així per por de deixar-me alguna parcel·la, han estat cridats, en un moment o altre, per Bernat Capó per tal d'assolir un "fi" que, com hem vist, depassa l'obra literària personal del nostre autor.

L'escriptor. Obra periodística

I voldria centrar-me ara en la tasca del Capó escriptor, indestriable del Capó periodista. Efectivament, la seua producció com a literat augmentarà

a mesura que anirà desvinculant-se professionalment de les obligacions i de les urgències de les rotatives, la qual cosa no vol dir que haja abandonat mai l'activitat de col·laborador en la premsa. De la mateixa manera, el seu estil literari evoluciona a mesura que se centra en el propòsit d'escriure amb la finalitat de confegir "llibres", la seua escriptura es va tornant progressivament més reposada, més reflexiva, sense abandonar l'estil del memorialista, de l'escriptor de viatges.

Per tal de demostrar aquesta vinculació entre activitats tan íntimament unides, bastarà un repàs breu de la cronologia periodística:

1949	Funda <i>El garbell</i>
1950	Entra a formar part de la redacció de <i>Levante</i>
Servei militar (1954-56)	<i>Jornada, Baleares, Tramontana</i>
1956	<i>Información, Levante, Jornada, La Marina,</i> RNE i l'agència EFE
1966	Deixa de col·laborar amb <i>Información</i>
1966	<i>Primera página</i>
1980	<i>Diario de Valencia, Noticias al día</i>
1986	Funda <i>El poble de la Marina</i>
1988	<i>Información</i>

En molts casos, no puc precisar ara la durada de cada període de col·laboració, però aquest repàs elemental evidencia una vida lligada a la premsa escrita.

Com a periodista, Capó toca tots els gèneres: la notícia d'urgència, la crítica, l'entrevista, l'article d'opinió, etc. Tants anys de treball repartits en les pàgines de tants periòdics reclama urgentment una intensa recerca a les hemeroteques per tal de reunir un material tan abundant i dispers. Una primera temptativa, probablement molt incompleta, va anar a càrrec de Pere Tur, que es va encarregar de donar-ne una mostra a l'*Antologia* del nostre autor, publicada amb motiu del nomenament de Capó com a fill predilecte de Benissa l'any 1997. No cal dir que un treball d'aquestes característiques se centrava especialment en la recopilació dels articles de caire més "literari" i, d'un temps ençà, més ideològic.

Del recull, voldríem destacar dos aspectes: la tria idiomàtica i la selecció temàtica. Format literàriament en castellà, com no podia ser d'altra manera per una simple raó generacional; i sens dubte forçat per les circumstàncies polítiques del moment –que encara ara perduren malgrat el canvi de règim en les directrius de la majoria d'empreses periodístiques–, trobem en els primers articles de Capó un prosista sòlid, en castellà, amb gran domini dels recursos propis de l'articulista que té una bona base

literària, no endebades endevinem les lectures de Miró i de Cela. Vegem en un article publicat l'any 1955 a la revista *Tramontana* de Menorca, com l'autor dosifica la informació en favor de l'efecte artístic, observa i interioritza abans de descriure, s'observa a si mateix colpit per l'efecte del paisatge fins arribar a la conclusió final:

UN DESCUBRIMIENTO

Sentado frente a mí, va desgranando palabras de encendido elogio para su isla. Con frases sencillas y emocionadas me muestra los encantadores paisajes de su tierra. Habla, de pueblos repletos de luz y olores marinos; de su policroma campiña, pintando con la voz y el gesto; de colores múltiples, de claros y oscuros perfectos; de cuevas tenebrosas, tapizadas de finísima arena; de casas encaladas y limpias. Y de mujeres que labran encajes blancos; que sonríen más con los ojos que con su boca menuda y graciosa; que irisan la luz vivamente, con sus pupilas azules; que andan silenciosas con paso ligero y corto.

Evoca, unas tras otras, todas las maravillas seculares de la nave, verde y blanca, andada en el azul mediterráneo.

Yo le escucho en silencio, temeroso de pronunciar alguna palabra que rompa el hilo fantástico que está tejiendo su amor. La fluidez de sus frases ha ido ganando, mi ánimo. La descripción minuciosa me acaricia los sentidos. Voy captando sus rasgos más sutiles y entro en la esencia de sus campos y costas. El viento del Norte, "el tramontana" de la isla llega arrebatador y crea remolinos de anhelos en lo recóndito de mi ser. Estoy amando lo ignoto. Y lo amo con la misma íntima satisfacción del descubridor; de aquel navegante solitario, que perdido entre el proceloso oleaje, divisa, de súbito una isla redentora y enfebrizado exclama: ¡Tierra!

Yo también acabo de descubrir una isla. En pleno siglo XX. Y no en un mar tropical y lejano, sino aquí cerca, en nuestro mismo Mediterráneo. Y navegando a bordo de la palabra cálida y emotiva de un nativo. La tengo ante mis asombrados ojos, más hermosa que nunca, atractiva y sugerente. Y con la misma emoción del descubridor, grito con alborozo: ¡Menorca!

Aquesta mostra, al nostre parer representativa d'una etapa del nostre autor, podria anar acompanyada de moltes altres però ens cal ara avançar en el temps i comprovar com, sense abandonar aquesta línia de treball que també trobarem en els seus llibres, el Capó periodista posterior a la mort del dictador esdevé també un atent observador de la realitat política i social, de la qual dóna una opinió compromesa, si més no amb les seues conviccions ja apuntades anteriorment.

Parece ser que lo único que importa del estatuto valenciano son las señas de identidad. Del resto del contenido, nadie se preocupa seriamente y mucho menos, claro está, ese centenar de personas que, al igual que hacían nuestros antepasados en tiempos de los moros, se dedicaban a tocar el pito, a hacer mucho ruido, para ahuyentar a los posibles invasores, sin tener en cuenta que estos invasores de hoy, tienen los mismos derechos, o más aún, que ellos mismos.

Todo se concreta en la denominación, en la bandera y en el idioma.

Escrivia a Diario de Valencia el març de 1982, en plena batalla de València al·ludint algun aldarull dels que muntava la dreta cavernària de sempre: “*son los que se han visto desbordados por la cultura de un pueblo al que consideraron ignorante.*”

Llegir ara aquelles cròniques i aquells articles carregats d'intencionalitat i de compromís és, a més d'acarar-nos a la realitat convulsa de la València d'aleshores, una declaració de compromís, un compromís que Capó ha conservat fins ara i que conservarà sempre, dit siga sense por a equivocar-nos.

Progressivament i en la mesura que les circumstàncies ho han anat permetent, la tria idiomàtica en favor del català ha estat una altra de les seues constants per bé que no sempre ha pogut vèncer les directrius periodístiques al·ludides més amunt. El cas de la col·laboració més o menys permanent al diari Información ho il·lustra perfectament. Si en un moment havia optat per una llengua o altra en funció del tema, més modernament han estat les exigències del director que han frenat moltes vegades la decisió d'escriure en català.

Aventures periodístiques com la d'*El poble de la Marina*, de la qual va ser Capó el pare i l'ànima, al costat de Pere Tur, confirmen que allà on ell ha tingut la paella pel mànec, el valencià ha estat ben present i d'una manera majoritària.

Siga com siga, i tenint en compte que la temàtica de molts articles periodístics caponians, llevat dels de caràcter més estrictament polític, tornen a aparèixer tractats en els seus llibres, passarem al punt següent en el qual tractarem de situar la seua producció recollida en forma de volum.

L'escriptor. Obra literària

També en aquest capítol de l'obra de Capó convé que parem atenció en la diversitat temàtica i, per tal de fer-la més entenedora, hem dividit la seua producció en diversos apartats:

- Llibres de viatges relacionats amb l'herència morisca
- Benissa
- Llibres costumistes
- Literatura infantil (amb matisos)
- Narrativa
- Memòries.

Herència morisca

De tota la producció caponiana, potser la més coneguda és la que hem classificat en el primer apartat, a la percaça de l'herència morisca, sense oblidar els magnífics reculls de costums dels quals parlarem més endavant.

Tot i que no podem precisar de quan li ve l'interès per l'herència morisca, sabem del cert que hi ha dues coses que segurament han estat decisives en aquest camp: en primer lloc l'evidència i la tradició oral, a la qual sempre ha estat atent el nostre autor, i la gastronomia, aquell gust pels plats de gust mediterrani i autòcton, sempre amb una base morisca. Per aquesta raó, l'escriptor va arribar a viatjar al Magreb a la percaça de vincles encara ben visibles d'aquelles terres i aquella gent amb les nostres. Per altra banda, el seu primer llibre sobre el tema, *Espigolant pel rostoll morisc* –val a dir que existeix una traducció castellana amb el títol de *Viaje al solar morisco*– té l'empremta d'un altre llibre que el nostre autor coneix molt bé, el *Viaje a la Alcarria* de Camilo José Cela, el seu amic de l'etapa mallorquina. En la intenció, sens dubte, hi ha la voluntat vindicativa, les nostres terres també poden ser motiu per a un viatge literari interessant i profitós. No m'entretindré ara a comentar exhaustivament el contingut del llibre, però sí que m'agradaria situar-lo a cavall entre la literatura d'observació de paisatges i de persones, on troba el rostoll que busca, amb la reconstrucció literària de personatges tan emblemàtics i més moderns com el Nostre Senyor de Llíber, els gossos i els galls de Gorga, els rodors i lacais de la comarca: Mixana, de Castells; Fullana, de Murla; el tio Sales de Beniardà i un llarg etcètera. Siga dit de passada, diem reconstrucció literària perquè més que un treball d'erudició o d'historiografia en sentit acadèmic, la tasca de l'escriptor ací és més pareguda a la de l'arqueòleg que en trobar unes peces de ceràmica, les ajunta i reconstrueix, amb materials complementaris, l'àmfora que havia estat en altre temps. Com diu Josep Iborra, “la relació de Bernat Capó amb el tema morisc és una relació concreta, viscuda, fins i tot amb un punt de passió.” I més endavant afegeix: “són molts els [moriscos] que, d'una manera o altra, per una raó o altra, es van quedar al seu país. Aquest és el rerafons ideològic de Bernat Capó sobre la qüestió. Un rerafons que forma part de les arrels mil·lenàries de Benissa, el seu poble”, la qual cosa el du, encara seguint Iborra, a un *parti pris* personal, a un compromís, a una “fidelitat” a la tradició “que ell constata remota, però també, en alguns aspectes, encara vigent, viva.”

per Senija, Llíber, Xaló, Alcanalí, i altres pobles muntanyencs de la comarca; anys més tard el nostre autor va voler continuar la recerca per les valls de més al nord: Gallinera, Ebo, Alcalà i Laguar fins arribar a Orba. És a dir, la *Terra de cireres*. De nou les llegendes i els fets històrics es fan presents en les pàgines del llibre al costat de la fina sensibilitat per copsar moments i indrets vists i descrits amb la passió que només tenen els enamorats de les coses belles i senzilles:

Havia descobert l'indret somiat –diu en arribar a Benimaurell–. Tranquil, silent, lluny del soroll ciutadà, al costat de les muntanyes, amb la mar sempre al fons com una ratlla blava, camí obert a l'aventura possible, però mai no desitjada. Tenir una casa amb la llar sempre encesa a l'hivern i a l'estiu obrir les finestres per permetre l'entrada de la brisa i escoltar el cant dels grills a les nits i les cigales al migdia. I llegir, escriure i caminar, i xarrar amb la gent del poble, de saviesa natural.

I encara m'agradaria referir-me a un tercer treball sobre el tema del nostre autor, un relat intítulat “El marabut arrossaire” on un arròs de polp té unes propietats curatives extraordinàries. El conte, escrit probablement en el context d'una convocatòria gastronòmica ens du de nou i aquesta vegada de manera inequívoca a un dels impulsos inicials que havíem citat més amunt, la gastronomia.

Benissa

Benissa ocupa un altre apartat essencial en l'obra de Capó. Gente inolvidable és el seu primer acostament a personatges locals que mereixien un lloc en la història, la petita i estimada història local. Un any més tard, aparegué De berdica a Navayork, la crònica de l'antiheroi caponià més conegut, Pere Bigot, un personatge entranyable les senyes d'identitat del qual encapçalen el relat:

Pedro Ivars Sala. Pere Bigot, Hijo de Manuel y de Rosario. Nacido en Berdica, Benissa, Alicante, España, el día 25 de julio de 1901. Ciudadano de los Estados Unidos de América, desde el año 1953. Soltero. De profesión, sus disfraces, su acordeón y su bondad, que se desborda por cada una de las arterias de su gran corazón.

He preferit situar el personatge real abans del literari perquè ja poden imaginar-se vostès les aventures, narrades amb gran afecte per l'autor amb la col·laboració en estil directe del protagonista, que poden succeir

a un home de Berdica arribat als Estats Units.

Finalment, *Benissa. Crónicas de un pueblo*, és de nou una contribució impagable a la vida local. L'estructura del llibre és aquella amb la qual s'ha sentit més còmode Bernat: articles i relats organitzats en diversos apartats: heràldica i història, fets llegendaris, bandolers, gent notable, perfils humans, premsa local, ventes i partides rurals, etc.

A banda dels textos de caràcter més estrictament documental, cal destacar ací la presència de personatges, de nou antiherois, que no poden quedar en l'oblit. Baste com a exemple la història de Toni el Groc, un soldat benisser de la guerra de Cuba, que va ser presoner dels americans un any, durant el qual ningú no sap què va fer, que tornat a Benissa viatjava amb certa freqüència i que un dia va rebre, no se sap de qui, però algú afirmava que era maçó, l'ordre d'assassinar don Antonio Torres Orduña, advocat i senador. Toni, dubta si acomplir o no l'ordre, finalment es decideix a contar-ho tot al propi don Antonio, el qual, per tal de protegir-lo dels qui li havien fet l'encàrrec, l'instal·la junt a tota la família en una casa que posseeix el jurista. Només hi ha una condició: Toni el Groc ha de viure reclòs i allunyat de la companyia humana que no fos la pròpia família. I així ho va fer, va viure trenta anys presoner per un crim que mai no va cometre i va morir en un asil per ordre del successor d'aquell que hauria d'haver estat la seua víctima.

Els pobles, com es veu, tots, tenen matèria novel·lable i tradició per fornir els escriptors locals. Però només els escriptors, amb voluntat de localisme, i això no deu ésser tingut en sentit pejoratiu sinó al contrari, són la fortuna dels pobles que no volen perdre la memòria de figures com la que acabem de citar.

El costumisme

Sobre el costumiste, i entrem ara en aquest apartat, s'han dit massa coses pejoratives. Sembla que si una cosa no és tinguda com a "moderna", no té cap interès. Benat Capó és també un escriptor costumista. *Estampes pobletanes*, traduït al castellà com *Estampas costumbristas de la Marina Alta*, i els dos magnífics volums del *Costumari Valencià*, fruit d'una llarga col·laboració periodística de l'autor al diari *Información*, formen el gruix de la literatura costumista caponiana. Llegint aquests llibres endevinem un lleuger toc d'enyorança, una obligada referència al present que viu d'espatlles a la tradició, la ignora i, per tant, perd tota possibilitat de recuperar la personalitat pròpia. També hi sura l'esperit de l'escriptor enamorat de les "coses de poble", que ha viscut a la ciutat i la coneix

però que ha decidit tornar als orígens i gaudir de la placidesa del món rural des de la qual instrueix els capitalins perquè no es perden entre les meravelles dels paisatges i dels paisanatges que conserven les essències de la terra. Però aquesta valoració, basada en l'evocació del tòpic barroc del “menosprecio de corte y alabanza de aldea” seria força incompleta si no hi afegíem un altre component, des del meu punt de vista molt més important. Potser que Francesc Martínez i Martínez, per posar un exemple d'un precedent il·lustre del nostre costumisme, es conformés amb aquest punt de vista museístic, però no és el cas de Bernat Capó. Ell és conscient que la història de la literatura, de totes les literatures necessita cobrir unes etapes, i la nostra, per desgràcia, ha sobreviscut a pesar de les interrupcions forçoses i de les mancances. Per a Capó, a més de les consideracions anteriors, existeix la necessitat de registrar un món que desapareix i que ens defineix com a poble. Ell observa els canvis que s'operen en la nostra societat i ens recorda qui som i d'on venim i, al mateix temps, ens proporciona un material impagable perquè en fem més literatura, no ja costumista –o també– sinó més d'acord amb el nostre temps.

Sense entrar a considerar cadascun dels apartats dels dos volums del *Costumari*, trobem un ampli repertori temàtic: animals i plantes, el cicle anual, les festes, les institucions, els jocs i esports tradicionals, malalties i remeis, menjars, oficis i treballs; tota una enciclopèdia del nostre passat.

Literatura infantil

I passem a l'apartat de literatura infantil. *El cant de l'alosa* i *El teuladí utòpic*, entre altres, palesen la voluntat pedagògica del nostre escriptor, sempre disposat a ajudar els mestres en la seua tasca de fer llegir a les noves generacions. Però en la literatura infantil de Bernat Capó hi ha un propòsit més ambiciós si tenim en compte un títol que ell s'estima especialment: *El rossinyol del pou d'avall*, una bella i gosaria dir poètica faula que és, fonamentalment, un cant a la llibertat. L'autor no ens diu quin va ser el final d'aquell rossinyol que cantava vora el pou:

Va desaparèixer per sempre potser perseguit o capturat definitivament per algun d'aquests homes que odien la pau i la felicitat del món [...] L'ocellet ha de tornar un dia qualsevol –acaba així el conte–, car ell sap que la gent el necessita, perquè necessària és la veu capaç d'omplir d'entusiasme els cors que estimen la llibertat.

Literatura infantil és aquella que pot entendre un infant, però també, a la vista d'aquest rossinyol, és aquella que incita a la pregunta, al desig de construir un món millor. Infantil? Les faules no han estat mai infantils, no més; les faules són metàfores del món pervertit dels adults posat a l'abast també dels infants, o siga dels éssers humans amb menys prejudicis.

Narrativa

Ja dins l'apartat de narrativa, citaré de passada un llibre de memòries, *Carniceros*, 6, on l'autor recorda els seus anys d'estudiant a les Escoles Pies de València:

Un buen día, aprovechando la ausencia momentánea del padre encargado de la vigilancia del comedor, uno de los líderes de los cursos superiores lanzó una aseveración que alborotó el recinto.

–Nos habían puesto bromuro en la comida.

La mayor parte de los presentes desconocía lo que era el bromuro, pero hubo unanimidad a la hora de notar un extraño sabor en el plato de lentejas a pesar de que el bromuro potásico es insípido, pero eso no lo sabían los jovencitos púberes que, sugestionados por la breve proclama, creyeron advertir un nuevo saborcillo en el anodino condumio. El bromuro fue tema de conversación durante mucho tiempo. Se habló de su profuso empleo en los cuarteles y allí donde hubiera concentración humana, especialmente masculina. Se exageraron sus cualidades sedativas y su influencia sobre la libido. Cada uno, en solitario, observó su cuerpo sin que se notaran síntomas alarmantes, por lo que el bromuro pasó a mejor vida hasta olvidarlo por completo.

I del record a la recreació literària a *La criminala*, relat basat en fets i personatges reals, i *Rèquiem per una amistat*, un relat en què dos amics d'infantesa se separen per una cançó, el *Cara al sol*, no calen comentaris, n'hi ha prou amb la referència biogràfica del nostre escriptor i unes frases del final del llibre per a mostrar la intensitat i la immensa humanitat que traspua una història de vencedors i vençuts:

El *Cara al sol*, ho comprenc, ha estat per a molts un himne de victòria, per a altres una cançó amarga, per a mi, xiquet o home, un rèquiem i la fulla acerada d'una destrala capaç de tallar el nus gordià de l'amistat.

No vull passar per alt la invitació a llegir *Cronicó del sisè*, del sisè manament, s'entén, i ho diré amb paraules de Ricard Blasco, que en fa l'epíleg: “Em trobe, doncs –diu–, com aquell personatge de l'antic tea-

tre que, a punt de caure el teló, s'avançava al prosceni per demanar que hom aplaudís l'autor i l'obra. Us demane un aplaudiment per a Bernat Capó i les seues criatures, que al llarg de les pàgines precedents [les del Cronicó] han exhibit llurs passions i llurs febleses. Ho faig de tot cor, convençut que no heu perdut el temps llegint Cronicó del sisè, garba de relats ben girbats, frescs, emplenats de sana malícia, d'aguda observació, d'humanitat coent. L'autor ha vingut a provar amb ells, una vegada més, que tot llibre que conté un bri d'erotisme es fa de bon llegir.”

I voldria acabar recordant-me de Gigi, aquell gosset que Bernat i Lola van acollir bondadosament a casa i que un dia, cridat pels impulsos de la seua naturalesa, va desaparèixer per sempre. Bernat li va escriure un llibre emotiu i ben escrit: On ets Gigi?, n'era el títol. Què els dire? Gigi, és un llibre eixit de l'ànima, un llibre d'aquells en què Bernat ha pogut combinar l'impuls de l'escriptura en calent, pròpia del periodista, amb la sensibilitat i el dolor més punyents per la pèrdua del company, allò que sols els escriptors d'ofici saben destil·lar en la quietud de l'escriptori.

Gigi juga amb qualsevol cosa perquè és molt jogasser, però els seus juguets preferits són les sabates velles que li proporciona la meua dona. Té nombroses joguines, pilotes, balons, ossos de plàstic (fins i tot un gosset del mateix material i proveït d'un xiulet que l'encisa. Amb tot i això sempre torna a les sabates que porta per tots els racons del jardí i mai no entra a casa. En el moment oportú li férem les reflexions adients.

–Aquestes sabates són per a tu, per a jugar fora de casa, no dins.

Després li vaig mostrar on guardem el calcer al temps que li deia:

–Tot açò que veus ací, sabates, espadenyes i sabatilles és de l'ama i meu, i tu no ho has de tocar, perquè en cas contrari et tocaré, jo a tu, les anques.

Ho comprengué. M'ha donat massa proves que escolta i fa cas, tant és així que mai no ha tocat ni una sola peça de les que nosaltres utilitzem. L'única excepció –no hem tingut més remei que donar-li permís– és treure les sabatilles meues sense que ningú li ho diga i sempre que escolta el soroll de cotxe. Ell ha observat que quan arribe a casa em canvie el calçat i com que és llest i vol ajudar em prepara el recanvi.

Darrerament ha descobert una altra mena de joc i és que s'entreté arreglant les pilotes que des del frontó del meu cunyat cauen al bancal de davant de casa nostra. Com que els xicons que hi juguen quasi sempre ho fan de nit, al matí següent Gigi realitza el plegó i una a una les porta a la cotxera i les posa dintre de la seua cistella. Els meus nebots, assabentats de la tasca col·laboradora del gosset, passen a fer-se càrrec de la collita oferint-li alguna llepolia.

Malgrat tot, el que més li plau és jugar amb mi –sols uns minuts, perquè m' esgote prompte– i amb el meu nebot mitjà que li fa les mil diableries. De cop i volta aban-dona el joc, va a beure i torna a demanar més marxa. La joventut és incansable.

I jo no voldria haver-los cansat en excés, simplement he pretès situar en el temps i en l'espai una obra literària i humana vasta i entranyable. He procurat parlar-los com a lector, però no he pogut esquivar la inclinació personal de l'home agraït, no endebades forme part del grup de lletraferits de la Marina que no hauria existit sense l'aportació del patriarca Bernat. I potser la Marina seria una altra sense la seua obra.

Moltes gràcies.

Referències bibliogràfiques

AA.DD.: *Bernat Capó. Antologia*. Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, Institut de Cultura Juan Gil-Albert, Ajuntament de Benissa, Impremta Botella, Xàbia, 1997

CAPÓ, Bernat: "Un descubrimiento". Pàg. 48. Reproduït de *Tramontana*, abril- 1955

IBORRA, Josep: "Bernat Capó i el rerafons morisc". Pàg. 14.

VENTURA, Vicent: "Benissa, una lleialtat". Pàg. 37

AA.DD.: *9 narradors de la Marina*. Caja de Ahorros del Mediterráneo. Alacant, 1990.

CAPÓ, BERNAT: "*Bernat Capó i Garcia*". Pàg. 5

CAPÓ, Bernat

Espigolant pel rostoll morisc. Picanya, 1999. 2a. ed.

Terra de cireres. Edicions del Bullent. Picanya, 2002. Pàg. 110.

Gente inolvidable (1977)

De berdica a Navayork. Benissa, 1978. Pàg. 9

Crónicas de un pueblo. Ajuntament de Benissa. Benissa, 1983

Estampes pobletanes. València, 1978

Costumari Valencià /1. Edicions del Bullent. Picanya, 1994

Costumari Valencià /2. Edicions del Bullent. Picanya, 1994

El cant de l'alosa. Diputació Provincial de València. València, 1986

El teuladí utòpic. Caja de Ahorros del Mediterráneo. Alacant, 1990

El rossinyol del pou d'avall. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana. València, 1984.

Carniceros, 6. Benissa, 1992.

La criminala. Ajuntament de Xàbia. Xàbia, 1986. Hi ha una edició més recent: Edicions del Bullent. Picanya, 2004.

Rèquiem per una amistat. Almodín. València, 1982. Pàg. 22.

Cronicó del sisè. Almodín. València, 1987. Pàg. 138.

On ets Gigi? Diputació Provincial d'Alacant. Alacant, 1992. Pàg. 5